

Et sentralt testamentsregister er under utvikling – replikk til advokat Johnny Melnæs

Av prosjektleder Morten S. Hagedal, Domstoladministrasjonen og rådgiver Jan Havsås, Oslo skifterett og byskriverembete

1 Innledning

I Lov og Rett 2003 s. 373 diskuterer Johnny Melnæs behovet for et sentralt testamentsregister. Han stiller spørsmålet om dagens ordning er tilfredsstillende, og konkluderer med at svaret nok er ”et nei, og noe bør gjøres”.

I forbindelse med utvikling av et nytt saksbehandlingssystem for tingrettene og lagmannsrettene – LOVISA – blir det utviklet et sentralt testamentsregister. I artikkelen pekes det kort på hvordan det nye testamentsregisteret vil fungere. Det må antas at et sentralt testamentsregister gir en større grad av sikkerhet for at et deponert testament blir fremlagt. I forlengelsen av dette diskuteres enkelte utfordringer for lovgiver.

Melnæs peker på at så ”vidt vites ble ordningen innført på 1950-tallet”. Det ser ut som om ordningen ble innført ved Justisdepartementets rundskriv av 12. januar 1954, sml. Lovtidend 2. avd., 1954 s 8–11. Rundskrivet er senere endret, og er i dag å gjenfinne i dødsborundskrivet av 31. mars 1995 s. 5–7, i tillegg til bestemmelsen i arveloven § 68. Oppbevaring av testament er ikke gebyrbelagt, men ved oppstarten i 1954 ble det betalt et gebyr på kr 2,-.

2 Kort om LOVISA

LOVISA er et nytt saksbehandlingssystem som er under utvikling for tingrettene og lagmannsrettene. Systemet skal dekke alle funksjoner som støttes av dagens IT-løsninger i domstolene, med unntak av tinglysning, namsmannsfunksjon og økonomi. LOVISA skal følgelig benyttes ved tingrettenes arbeid med testamentsregistrering og dødsfallsregistrering.

LOVISA utvikles i to hovedleveranser. Første hovedleveranse var ferdig utviklet i mars 2003. Andre hovedleveranse, som blant annet inkluderer dødsfallsbehandling og testamentsregistrering, er ferdig utviklet i april 2004. LOVISA skal være innført i samtlige tingretter i løpet av første halvår 2005.

Dagens IT-løsninger i domstolene er utviklet på slutten av 1980-tallet og inneholder svært begrenset overføring av informasjon mellom domstolene. En konsekvens av dette er at en tingrett ikke har anledning til å søke i saksbehandlingssystemene til en annen tingrett. Den enkelte tingrett har sitt eget ”testamentsregister”, og dette registeret er utilgjengelig for de øvrige tingrettene.

I LOVISA er det fokus på utveksling av informasjon mellom domstolene, dels ved at informasjon overføres fra en domstol til en annen, f.eks. ved anke eller kjæremål, og dels ved

at informasjon er tilgjengelig for andre domstoler.¹ Grensene for slik informasjonsutveksling må baseres på regler om taushetsplikt og generelle personverninteresser.

Fra et teknisk ståsted består den store endringen i at man går bort fra egne databaser for den enkelte domstol, til en sentral database for samtlige tingretter og lagmannsretter.² Ved at alle data er lagret sentralt, åpnes det for at informasjonen lett blir tilgjengelig for den som har behov for den.

3 Testamentsregistrering og -oppbevaring

Arveloven § 68 første og tredje ledd lyder

”Testator kan levere testamentet til varetaking hos tingretten i den rettskrinsen der han bur. I staden for sjølve testamentet kan han levere inn ei stadfest avskrift. Når testator ønsker det, kan testamentet leverast inn i lukka omslag, og han kan krevje at det skal takast vare på på same måte.

...

Retten har ikkje ansvar for at eit testament som er levert inn til varetaking, blir lagt fram når testator er død.”

Etter bestemmelsen har tingretten plikt til å ta imot et testament for oppbevaring. I tillegg vil tingretten registrere i et saksbehandlingssystem at testamentet er levert inn. Dette er dels en registerfunksjon (å ha et register over testamenter), og dels en dokumentasjonsfunksjon (å kunne legge frem testamentet).

Dersom et testament er lagt frem etter testators død, inntreer i tillegg en plikt for retten til å underrette testamentsarvinger og legatarer om testamentet, jf. skifteloven § 77.

Med dagens IT-løsninger foretar tingretten et søk, for å undersøke om det foreligger et testament i tingrettens eget dødsfallregister når et dødsfall registreres. Med LOVISA endres dette, slik at det foretas et søk i et sentralt testamentsregister.

For at en slik løsning skal fungere, er man avhengig av en entydig identifikasjon av testator. Uten en entydig identifikasjon, vil man i mindre utstrekning klare å finne frem til en avdøds testament ved søk i databaser. Fødselsnummer er en entydig identifikasjon av den enkelte. For å sikre at testamentet blir oppdaget av tingretten under behandlingen av et dødsfall, vil det derfor være nødvendig at fødselsnummer blir registrert.³

I praksis vil det bli slik at når en saksbehandler registrerer et dødsfall, vil LOVISA søke i testamentsregisteret – på fødselsnummer – og gir saksbehandleren beskjed om det finnes et testament. Dersom testamentet oppbevares i en annen domstol, får denne domstol en anmodning om å oversende testamentet pr. post.

¹ I forlengelsen av den *domstolsinterne* informasjonstilgang og -overføring, er det også et fokus på *domstolsekstern* informasjonstilgang og -overføring. Så lenge testamenter innleveres på papir, er den domstolsekstern informasjonstilgang mindre interessant.

² Høyesterett har sitt eget saksbehandlingssystem og skal ikke benytte LOVISA.

³ Også i dagens lokale testamentsregistre blir testators fødselsnummer registrert, med samme begrunnelse.

4 Noen juridiske utfordringer

På et tidlig tidspunkt i arbeidet med LOVISA ble det foretatt en gjennomgang av gjeldende regelverk, for å identifisere de begrensninger gjeldende rett oppstiller for hvilken funksjonalitet et saksbehandlingssystem for domstolene kunne ha, og – i nødvendig utstrekning – å identifisere ønskede lov- og forskriftsendringer.⁴ Formålet med denne gjennomgangen var kun det som var nødvendig for å utvikle LOVISA. Utover dette har vi ved utviklingen av LOVISA sett en del regler som kan utformes mer hensiktsmessig, på grunn av endrete arbeidsprosesser i domstolene.

Vi vil her peke på noen utfordringer som lovgiver kan gripe fatt i.⁵

4.1 ... den rettskrinsen der han bur

Etter arveloven § 68 kan et testament leveres til oppbevaring i ”den rettskrinsen” der testator bor. Fra et praktisk ståsted er det ikke lenger noen grunn til å opprettholde en slik begrensning. Spørsmålet er om det bør åpnes for at testator kan levere testamentet til oppbevaring i en vilkårlig valgt domstol.

4.2 Krav til bruk av fødselsnummer

Det kan vanskelig utledes et krav om bruk av fødselsnummer fra arveloven § 68. Som nevnt ovenfor, er det i praksis ikke mulig å gjenfinne et testament der testator ikke er identifisert ved fødselsnummer. I dag blir nok dette løst ved at den saksbehandler ved tingretten som mottar til oppbevaring et testament der fødselsnummer ikke er oppgitt, gjør testator oppmerksom på at dette må oppgis for at testamentet skal kunne gjenfinnes og fremlegges ved testators død. I det minste om man ønsker å pålegge tingretten et ansvar for fremleggelse, synes det nødvendig å foreta endringer på dette punktet.

4.3 Inn- og utlevering av testamentet

Siden ordningen med deponering av testamenter ble innført, har det vært slik at det kun er testator selv som kan innlevere et testament til oppbevaring, eller gi samtykke til det, og at det før testators død kun er testator selv som kan kreve det utlevert.

Rettstilstanden på dette området er noe uklar i de tilfelle hvor flere personer har opprettet et felles eller et gjensidig testament. Tilsvarende hefter det usikkerhet knyttet til utlevering til en testators hjelpeverge. Det må antas at reglene praktiseres med en viss smidighet i de situasjonene som da kan oppstå. Det ville ha ført til en større klarhet om dette var lovregulert.

4.4 Personvern og innsyn

Personopplysningsloven må antas ikke å gjelde for testamentsoppbevaringen.⁶ Følgelig er man henvist til en vurdering basert på ulovfestede personvern hensyn, samt de taushetspliktsregler som gjelder – i første rekke domstolloven § 63 a.

⁴Dette arbeidet er dels utført innenfor et forprosjekt, og dels av Justisdepartementets daværende Domstolavdeling. Ot.prp. nr. 8 (2002–2003) er fremmet som et resultat av dette, og inneholder en nærmere redegjørelse for dette arbeidet.

⁵ Vi peker på at Justisdepartementet i St.meld nr. 23 (2000–2001) (avsnitt 5.3) har indikert at det kan være behov for en ”en mer helhetlig gjennomgang av hele skiftelovgivningen”. En slik gjennomgang bør også omfatte de spørsmål som nevnes i det følgende.

⁶ Personopplysningsforskriften § 1-3 gjør unntak for saker som behandles etter ”rettspleielovene” og eksemplifiserer dette med ”domstolloven, straffeprosessloven, tvistemålsloven og tvangsfullbyrdelsesloven

Slik LOVISA nå blir bygget opp, er det bare testators navn, adresse og fødselsnummer samt testamentets dato som vil bli tilgjengelig for alle LOVISA-brukere i domstolene. Dette gjelder både oppbevarte testamenter før dødsfallet og testamenter innlevert etter et dødsfall. For å få tilgang til et testamentes innhold, er man fortsatt avhengig av å se det innleverte dokument, da det ikke legges opp til optisk lesning av innleverte testamenter.

Det fremstår som noe uklart om også andre – etter gjeldende rett – kan få opplyst om det foreligger et testament, eller om dette omfattes av taushetsplikten etter domstoloven § 63a. Dette beror på om dette kan anses å være ”noens personlige forhold”. Praksis, så langt, har vært at man ikke har opplyst hvorvidt det foreligger et deponert testament eller ikke til andre enn testator.

4.5 Tingrettens ansvar for fremleggelse

I dag har tingretten intet ansvar for at testamentet legges frem på skiftet, jf. arveloven § 68 tredje ledd. Dersom et testament er korrekt registrert i registeret, vil det bli gjenfunnet i registeret. På denne bakgrunn kan det stilles spørsmål om tingretten bør ha et ansvar for at testamentet fremlegges under dødsfallsbehandlingen, og eventuelt hvilket erstatningsgrunnlag⁷ som skal oppstilles i tilknytning til en fremleggelsesplikt.

Formålet med LOVISA er i forhold til testamentsregistrering kun å bedre registerfunksjonen, ikke dokumentasjonsfunksjonen. Saksbehandlingssystemet fører – i seg selv – ikke til at det blir endringer i behandlingen av de innleverte testamenter. Det er fortsatt enkelte svakheter ved dokumentbehandlingen og -oppbevaringen. Testamenter kan legges inn i deponiet på feil sted, slik at man kun finner en registerinnførsel om at testamentet er innlevert, men ikke selve testamentet. Det må antas at ikke alle testamentsdeponier er godt nok sikret mot brann.

Videre er det tenkelig at noen ved å utgi seg for å være testator, klarer å få utlevert en annen persons testament, at testamentet blir borte i posten ved en eventuell oversendelse mellom tingrettene etter testators død, etc. Endelig skal det pekes på at det eneste som kontrolleres ved LOVISA, er at det fødselsnummer som oppgis er gyldig.⁸

Dersom lovgiver ønsker en endring, som i praksis innebærer at staten vil få et erstatningsansvar ved ikke-fremlagte testamenter, er det grunn til samtidig å vurdere om deponering av testamenter skal gebyrbelegges. Dette vil da – på en måte – fungere som en forsikringsordning.

mv.)”. Det er noe uklart hva som ligger i ”mv.”. Gode grunner taler for at ”rettspleielovene” skal tolkes på samme måte som i forhold til offentlighetsloven § 1 tredje ledd, sml. her forskrift til offentlighetsloven (av 14. februar 1986) IV nr. 2, som eksplisitt nevner skifteloven.

⁷ Spørsmålet om ansvarsgrunnlag skal ikke forfølges her, men vi peker på at vi har et generelt forvareransvar, regulert i NL 5-8-17.

⁸ Dette innebærer at det er tenkelig at noen klarer å oppgi et gyldig, men uriktig, fødselsnummer. I et slikt tilfelle vil det ikke bli oppdaget ved dødsfallsbehandlingen.